

INFORME SOBRE L'ESTAT DE LA COMUNICACIÓ

a càrrec de Josep Pernaú i Riu

Parlaré avui d'un tema sobre el que jo diria que existeix molta confusió en la societat i que per molts aspectes seria bo que ho veiés més clar. Vull referir-me a un fenomen que afecta molt directament la nostra feina, que he pogut observar i sobre el que seria interessant una enquesta, amb una pregunta clau que donaria dues possibilitats de resposta: «Considera vostè, ciutadà o ciutadana, que les llibertats d'expressió i d'informació reconeguts a la Constitució són drets que atorga:

- a) als periodistes i a les empreses de comunicació?
- b) a tota la societat?

Estic segur que la resposta seria majoritària a favor de la primera opció.

En predicacions com aquesta, encara que des del públic, per recriminar-me alguna cosa que potser havíem silenciada, se m'ha dit: «Vostès, els periodistes, tenen llibertat d'expressió...». Quan han començat d'aquesta manera he hagut de tallar: «Senyor, o senyora, nosaltres, els periodistes, tenim llibertat d'expressió igual que tothom, igual que vostè i la persona del seu costat».

Jo no sé per què la societat considera seus els drets a la vida, a la llibertat personal, a la intimitat i inviolabilitat del domicili, de reunió, d'associació, a l'ensenyament, a la salut i a la vaga. És sorprenent que senti seves les llibertats ideològiques i religioses, de residència, de circulació i de sindicació, de tots els drets i llibertats que es reconeixen en el Capítol Segon de la Constitució i que, en canvi, no senti seva la llibertat d'expressió, que queda ben explicitada com un dret fonamental col·lectiu en l'Article 20. En dir «Vostès, els periodistes...», sembla que se'ns faci confiança. Moltes gràcies. Però seria preferible que tota la societat sentís com seu aquest dret del qual nosaltres, com a professionals, amb una finestra en un mitjà escrit o audiovisual, només som intermediaris i que administrem, bé o malament, en part.

Em pregunto per què la gent sent seu el dret a la salut i justament mai no caurà en l'aberració de creure que és dels metges. Igual passaria amb

l'ensenyament respecte als mestres. I essent el món de la comunicació no menys important que la salut i l'ensenyament, per què no passa amb la llibertat d'expressió i els periodistes? I arribats aquí ens hauríem de preguntar si això nosaltres ho tenim prou clar i si no confonem uns drets que són de tots amb un privilegi nostre.

Potser nosaltres tenim alguna culpa en aquesta confusió perquè molts cops hem defensat corporativament uns drets com si només fossin nostres i no hem buscat el suport social. I això seria en el millor dels casos, perquè òbviament hi ha un sector professional interessat a mantenir aquesta confusió entre la gent. El periodista domina la tècnica i la màgia de fer possible que un mitjà surti al carrer o emeti a l'instant missatges audiovisuals. Tramposament interpreta aquest sector que per això li són donades unes garanties, com és el secret professional, volent ignorar que aquest dret li ha estat atorgat per servir millor a unes llibertats que són del conjunt del cos social, com és el dret a rebre una informació veraç. Potser hi ha altres raons que poden explicar aquest fenomen. És possible que hàgim exercit la llibertat d'expressió de manera personal i possessiva, donant poca veu en els mitjans als que són els veritables subjectes i dipositaris d'aquest dret. I segurament hi ha altres raons sobre les quals ja no podem fer-hi gran cosa, com són els canvis que s'estan produint en el món de la comunicació. A la gent li parlem de nous avenços, de la globalització informativa i de grans grups mediàtics, en mans de vegades no se sap ben bé de qui, i sent que el fenomen comunicacional escapa de les seves mans. Es perd fins i tot aquell sentit de «copropietat» moral que hi havia amb els diaris i que s'expressava amb frases com «aquest era el diari dels meus avis» (en queden pocs) o «aquest és el diari que teníem a casa». Això potser encara es mantindrà en la premsa escrita. Però aquesta fidelitat que encara pot existir en alguns programes de ràdio, difícilment existirà mai a la televisió.

Bé, el cas és que per aquestes raons i entre uns i altres s'ha produït un allunyament entre els mitjans i el periodista, per una banda, i la societat, per l'altra, que jo crec que no beneficia ningú. Una societat que sentís com a seus els drets d'expressió i de rebre lliurement informació, estaria compromesa en una tasca que no només és nostra i tampoc exclusivament dels polítics en el Parlament.

La gent surt en manifestació i expressa la seva protesta quan li retallen el finançament públic dels medicaments, quan es tanca un centre d'ensenyament o quan la contaminació enverina una zona. Sent que alguna cosa que era seva li ha estat presa. En canvi, observa de lluny, sense prendre partit, quan des del poder es posa en perill el pluralisme en els mitjans de comunicació. En l'últim any i mig han passat moltes coses en aquest sentit al nostre país. S'ha intentat silenciar veus discrepant i amb prepotència s'han potenciat els altaveus del nou oficialisme informatiu. Jo no he vist manifestacions

pel carrer, òbviament no a favor de cap mitjà, sinó en contra d'un polític que tracta de conduir-nos cap al pensament únic. La gent que amb justícia protestaria per una adulteració d'aliments, sembla acceptar uns mètodes que poden conduir a un enverinament de les consciències. No se sent involucrada en una lluita, que deixa en mans de les empreses i els periodistes, i potser d'alguns polítics. En altres qüestions que consideren potser més seves, utilitza la premsa i empeny els polítics, però quan afecta a aquests drets, que també són seus, deixa que els altres es defensin tot sols.

I això passa en un país que té recent el paper que varen jugar els mitjans de comunicació, concretament una certa premsa escrita i una certa ràdio, en la transició democràtica. Mai, potser com llavors, la veu del carrer ha estat tan present en els mitjans i així va ser possible guanyar unes llibertats que el poble sentia com a seves. I entre elles les que avui tractem aquí. Em pregunto què passaria si aquestes mateixes llibertats estiguessin ara en perill i tinc els meus dubtes sobre si la societat es mobilitzaria per a defensar-les.

Jo espero que això no s'hagi de demostrar mai, però crec que tots hem de veure amb preocupació la indiferència i l'atonía social amb què s'han acollit recentment algunes mesures adoptades pel poder per ofegar la discrepància i per fer més minso el pluralisme. Ara la repressió ja no es fa de la manera descarada que tots els que som aquí hem conegut, sinó de forma més subtil però igualment eficaç. Sembla com si la societat de les acaballes del segle xx no s'acabi de creure que les llibertats en el món de la comunicació són seves. Sembla com si veiés aquests drets més eteris i menys tangibles que altres pels quals té encara capacitat de mobilitzar-se.

Amb una societat més conscient dels seus drets, les llibertats d'informació i d'expressió quedarien més garantides. És molt important l'Article 20 de la Constitució així com la jurisprudència que s'ha dictat en tots aquests anys. Però sense canviar la lletra del text constitucional, tots sabem com es pot alterar des del poder l'esperit que la va inspirar. No hi ha prou amb el front comú que podrien formar organitzacions professionals de periodistes, alguns empresaris especialistes en dret constitucional i polítics democràtics. Necessitaríem també la gent i per això caldria que prenguéssim consciència que en tot això també hi té alguna cosa a dir. Si parlem de mitjans de comunicació social, la veu d'aquesta vessant és imprescindible i sense ella el front comú quedaria coix.

Sentir seves aquestes llibertats voldria dir assumir un nivell més crític amb els mitjans i amb la nostra tasca, la qual cosa no seria dolenta, sinó tot el contrari perquè ens estimularia a tots a treballar millor, evitant errors i abusos que molts cops podem cometre per negligència i ens ajudaria en l'auto-crítica, que també ens convé. En el terreny deontològic, penso, per exemple,

que la crítica de la societat ens pot ser molt útil i penso també que pot ser un fre important per a les empreses que fan servir els mitjans per defensar molts cops el tram de negocis que tenen darrera. Hem vist també com molts cops s'ha practicat l'autocensura i malament el mitjà hauria pogut resistir en la seva postura si un allau de denúncies hagués arribat al mitjà.

Òbviament hi ha unes minories sensibilitzades, conscients dels seus drets i que consideren seves les llibertats en el món de la comunicació, en les quals nosaltres, a més, som gestors i intermediaris. Però el que ens hem de preguntar és què hem de fer per eixamplar aquest sector conscienciat i fer dels receptors comunicacionals éssers actius i no passius, com passa en altres països. Hem de preguntar-nos per què no existeix en tot el país una associació de consumidors i usuaris de mitjans de comunicació independent, que jutgi els continguts periodístics amb vigor. No hem de confondre l'entitat a la qual em refereixo amb algunes que ja hi són, però que són de tipus professional i que només mostren la seva preocupació pels continguts televisius en matèria de sexe. I tampoc les que fan un seguiment minuciós de la publicitat. Explicaré una anècdota...

¿Per què un article, una informació escrita o unes imatges no han de tenir el mateix tractament crític per part d'entitats representatives de la societat amb la mateixa contundència amb què s'expressen els veïns quan alguna decisió pot malmetre un barri?

Per exercir un dret s'ha de saber que es té i jo diria que els professionals i els mitjans podem fer-hi alguna cosa perquè la gent sàpiga que aquestes llibertats són seves encara que de vegades no els hem deixat exercir. Cal donar, per exemple, més participació i mantenir més comunicació amb el destinatari dels nostres missatges. No hi ha prou amb la publicació de cartes i amb contestar de manera estereotipada les que no es publiquen, la qual cosa està justificada molts cops perquè amb les cartes es pretenen freqüentment perverses intencions. Està molt bé que es denunciï tot allò que preocupa la gent, però hem de tenir menys pudor amb la publicació de rectificacions justificadíssimes. Reconèixer l'error serà sempre beneficiós, perquè donarà de nosaltres i dels mitjans una imatge d'honradesa i honestat.

No hem de tenir por a les crítiques i en aquest sentit crec que són molt importants seccions com «el Defensor del Lector». Ja sé que es podrà dir que ha estat elegit i el paga l'empresa. Però si el gra d'assumpció dels drets en la comunicació és el que hem dit i si no hi ha canals de participació de la societat en el mitjà potser no hi ha un altre camí. Almenys, per l'exemple que tenim aquí, es poden conèixer les queixes i les crítiques que han arribat d'un sector més conscienciat dels seus drets, del qual hem de tenir cura. Em refereixo ara només als limitats casos d'aquesta funció que exis-

teixen en la premsa escrita, perquè d'algun «defensor» o «defensora» que hi ha a la televisió més val oblidar-se'n perquè només han servit fins ara per justificar decisions empresarials.

En aquest mateix sentit crec també que són importants institucions com el Consell de l'Audiovisual i el Consell de la Informació que tenim a Catalunya. En el primer la representativitat li ha estat donada pel Parlament i en el segon s'ha intentat que reculli d'alguna manera el pluralisme social, però s'ha hagut de fer per cooptació de persones donada la inexistència de canals representatius de participació. Però ambdós es fan ressò d'un estat d'opinió o reben i analitzen les queixes i crítiques que arriben d'un sector de la societat i crec que amb uns anys podem fer una tasca important de conscienciació més àmplia.

Aquest no és un tema gremial que entitats com el Col·legi de Periodistes o la vostra Societat Catalana de Comunicació han d'afrontar amb un debat el més ampli possible. La societat ens ha fet confiança i el poder de gestors i d'intermediaris en l'ús d'unes llibertats que també són seves i convé que això ho sàpiga també la gent, en la qual els mitjans han de veure quelcom més que potencials lectors, radioients i telespectadors per augmentar les quotes d'audiència al preu que sigui.

Vull creure que la societat encara ens necessita a nosaltres. El que és segur és que nosaltres necessitem la societat.